

Het dictaat van een staatssecretaris

Nederlands Instituut voor Filmeducatie holt achter vraag aan

Filmeducatie heeft alleen maar geleid tot een bredere kloof tussen verantwoorde films en films voor vermaak. En dat terwijl één praktijkervaring met het maken van film waarschijnlijk meer leert over het medium dan duizend directieve lesuren.

Er is tegenwoordig geen filmfestival meer dat niet een speciaal programma voor kinderen heeft. Zelfs het afgelopen Festival van de Fantastische Film, doorgaans het speelterrein van bleke vrijgezelle zelfbenoemde kinderhaters, kent al een aantal jaren een jeugdprogramma, waarin vooral de sprookjesachtige varianten van het genre worden vertoond. Laat de monsters en bloedbaden maar aan de volwassen fantasten over.

Deze kinderprogramma's, vaak nog aangevuld met speciale vertoningen voor scholieren uit basis- en voortgezet onderwijs en seminars voor filmstudenten van hogere beroeps- en universitaire opleidingen, zijn allerminst een internationaal verschijnsel. Natuurlijk, het Filmfestival Berlijn, de Berlinale, heeft zijn eigen Kinderfilmfest, maar dat is een zelfstandig evenement, geen nevenprogramma. En ook de andere Europese steden kennen onafhankelijke kinderfilmfestivals, naast de internationale filmfestivals die ze organiseren, vergelijkbaar met het Cinekid Festival voor film, televisie en nieuwe media dat hier jaarlijks in de herfstvakantie in Amsterdam en een aantal satellietsteden wordt georganiseerd.

De reden waarom de Nederlandse filmfestivals aan jeugdprogrammering doen, is politiek gemotiveerd. Halverwege de jaren negentig vond er in Nederland een enorme inhaalslag plaats op het gebied van de kunst- en cultuureducatie. Jaloers keek men naar de ons omringende en in het bijzonder de Scandinavische landen als het erom ging kunst- en cultuuronderwijs een plaats te geven in het curriculum van de Nederlandse scholier. Onder invloed van een sociaal-democratische lobby resulteerde een en ander in de introductie van het nieuwe eindexamenvak culturele en kunstzinnige vorming (CKV). Maar ook het basisonderwijs ontkwam niet aan de vereducatie van de creatieve vakken in het algemeen en de film in het bijzonder.

In het kader van de huidige Kunstenplanperiode kwam er van overheidswege extra geld beschikbaar voor culturele instellingen die in hun beleid ruimte maakten voor cultuureducatie. De kinderprogramma's op filmfestivals hebben ongetwijfeld vele nobele bedoelingen en effecten, maar danken over het algemeen hun bestaansrecht aan het feit dat een staatssecretaris ze dicteerde.

Ook het basisonderwijs ontkwam niet aan de vereducatie van de creatieve vakken in het algemeen en de film in het bijzonder

Ook vertoners profiteerden van het feit dat filmeducatie in de mode kwam. Al werd het, het moet gezegd, vaak ook cynisch als een vorm van jongerenmarketing gezien. Goede projecten als MovieZone, een speciaal filmprogramma met films voor scholieren uit het voortgezet onderwijs, zijn voor filmtheaters ook een uitgelezen manier om jongeren binnen te krijgen.

Op het gebied van film betekende dit onder meer dat een aantal losse projecten en individuele instellingen eind jaren negentig fuseerde tot het deels door de branche, deels door OCenW gefinancierde Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF), dat direct werd geconfronteerd met een enorme vraag naar expertise. Ook de filmfestivals en het Filmmuseum sprongen op de vraag in en ontwikkelden (vaak in samenwerking met het NIF) educatieve programma's.

Je zou bijna de indruk krijgen dat het voor het Nederlandse kind onmogelijk geworden is om gewoon nog eens voor de lol een middagje naar de bioscoop te gaan.

Als kermiszingers langs de scholen In het debat over filmeducatie valt op dat er geen echte felle voor- of tegenstanders van het vak zijn. Leraren pruttelen wat over het gebrek aan goed lesmateriaal en vaag omschreven leerdoelen. Betrokkenen uit de filmwereld hopen dat de filmeducatie tot meer verkochte bioscoopkaartjes zal leiden. Zowel voor de buitenlandse 'betere' film als natuurlijk voor de ten tijde van de invoering van het schoolvak tanende bezoekerscijfers van de Nederlandse film.

Wat dat betreft is het veelzeggend dat het team dat de film *De grot* maakte naar aanleiding van de gelijknamige roman van Tim Krabbé, onder aanvoering van de schrijver en regisseur Martin Koolhoven wekenlang als volleerde kermiszingers langs scholen voor voortgezet onderwijs trok. Dit in het kader van het samen met de Stichting Lezen opgezette project 'Boek en film'. Een jaar later piekerden **cast en crew van Oesters van Nam Kee er niet over hetzelfde te doen. Zij wilden niet dat hun film als 'schoolfilm' gekarakteriseerd zou worden**, zo viel in de wandelgangen te beluisteren.

Vervolgens gaf de Stichting Lezen onbedoeld de doodsteek aan het project door in de evaluatie erop te hameren dat het onderwijsdeel méér over literatuur moest gaan en mínder over film. En dat terwijl internationale partijen al jarenlang roepen dat zolang men een film beschouwt als een 'tekst' die 'gelezen' kan worden, het medium en de beschouwing ervan voor altijd in de kinderschoenen zullen blijven staan.

Op kleine schaal zie je dat die boodschap in Nederland is opgepikt. Producent il Luster initieerde het project Dicht/vorm, waarin jonge dichters en animatiefilmers elkaar ontmoetten en samenwerkten aan een korte tekenfilm. Voor het project verzorgden zij onder meer een boek, cd-rom, website en lesbrieven, waarin de eigenheid van de verschillende media meer centraal stond dan de arbitraire overeenkomsten ('animatiefilm en dichtkunst zijn allebei stiefkindjes van de overige kunsten'). En in Stichting FilmSet verzamelde zich een aantal jonge filmmakers en producenten die terdege beseften dat een praktische vorm van filmeducatie, waarin praktijkervaringen en het maken van een film zelf centraal staan, veel meer bijdraagt aan het bewustzijn van de manipulatieve, betoverende en bedrieglijke kanten van het medium, dan het uit het literatuuronderwijs ook al bekende praten over thema's en personages. Dát zijn immers vaardigheden die elders op het curriculum al voorkomen.

Je zou bijna de indruk krijgen dat het voor het Nederlandse kind onmogelijk geworden is om gewoon nog eens voor de lol een middagje naar de bioscoop te gaan

Cast en crew van Oesters van Nam Kee wilden niet dat hun film als 'schoolfilm' gekarakteriseerd zou worden

Hier moet toch ook nog even wat nader worden ingegaan op het bijzondere karakter van het Cinekid Festival. Alleen op dat festival staat de jeugdige filmfiefhebber zelf centraal, met een speciaal voor hem of haar geselecteerd programma. Dat herbergt de zogeheten kwaliteitsfilms, geen Disneyklonen uit een tekenfilmfabriek, geen derderangs Japanse animatie, Pokémon, Medabots, of Dragonball Z-derivaten, zoals die dagelijks het beeld van de jeugdprogrammering op de meeste (commerciële) televisiezenders bepalen. De kinderen kunnen er workshops volgen, de nieuwste videogames spelen, filmmakers interviewen of zelf films maken. Volwassenen hebben op Cinekid, behalve als begeleider of geïnteresseerde insluiper, weinig te zoeken. En het allerbelangrijkste: het festival, dat in de herfstvakantie plaatsheeft, wordt geassocieerd met iets feestelijks, met vrijetijdsbesteding. Leren en spelen gaan hand in hand. De organisatie kunnen zekere didactische invalshoeken niet worden ontzegd, maar ze weet die doorgaans goed te verbergen.

Zware klank van moeten Door de snelle institutionalisering van het filmonderwijs in Nederland is er in ieder geval een kloof ontstaan tussen verantwoorde films en films voor het vermaak. En even snel hebben de eerste de zware klank van moeten en de tweede de lichte klank van mogen gekregen. Dan is het niet moeilijk om te voorstellen waarnaar de voorkeur van de jonge filmkijker zal uitgaan.

Het bijbrengen van kijkvaardigheid en kritische reflectie staan hoog op het lijstje van leerdoelen, waarmee niet alleen de middelbare scholier, maar in veel gevallen ook de basisscholier te maken krijgt.

De ontwikkeling van filmdidactiek blijft vooralsnog achter bij de praktijk van de filmeducatie. **Het NIF is weliswaar met een enorme inhaalslag bezig, maar het blijft een omgekeerde wereld, waarin het aanbod achter de vraag aanholt.**

Klakkeloos de didactische modellen van gerenommeerde instituten als The British Film Institute of The Swedish Film Institute overnemen lost de problemen ook niet op. Film is in Nederland ingebakken in een andere culturele achtergrond en vertoningsstructuur.

Op het gevaar af mijn eigen vakgebied een ongepast schouderklopje te geven, moet me toch ook van het hart dat momenteel de serieuze filmcritici beter geïnformeerd zijn waar het filmgeschiedenis, actuele ontwikkelingen, dwarsverbanden met de andere kunsten, maatschappelijke ontwikkelen et cetera van films betreft dan de meeste docenten die CKV 'bij' hun toch al overvolle lesprogramma moeten 'doen'.

Dicterend vingertje Er zou over het onderwerp kind en film een heel eenvoudig verhaal te vertellen moeten zijn. Films (en media en beeldcultuur) maken zozeer deel uit van onze culturele en kunstzinnige omgeving, dat het vanzelfsprekend zou moeten zijn dat alle kinderen daar op een gegeven moment mee in aanraking komen. Dat zou bij film nog makkelijker kunnen zijn dan bij de andere kunsten. Niet alleen is de film (misschien wel doordat zijn origine te vinden is op kermis en jaarmarkten) laagdrempelig toegankelijk. Sinds het volwassen worden van het

Het NIF is weliswaar met een enorme inhaalslag bezig, maar het blijft een omgekeerde wereld, waarin het aanbod achter de vraag aanholt

medium als kunstvorm worden er ook speciale films voor kinderen vervaardigd. In Nederland zijn dat er de laatste jaren gemiddeld twee (de zogeheten ‘familiefilms’ meegerekend). In de Scandinavische landen, waar sinds jaar en dag veel geld wordt geïnvesteerd in de nationale filmculturen, zijn dat er verhoudingsgewijs meer. Hollywood kent zijn producties voor het vakantie seizoen, die de ene keer met meer inspiratie zijn gemaakt dan de andere. Tegenwoordig bepalen deze films ook wat er in de rest van de wereld in het vakantie seizoen is te zien.

De verhouding tussen kind en film is echter nog op een tweede manier geproblematiseerd. Met het verdwijnen van de Nederlandse Filmkeuring, begin 2001, een verouderd maar terughoudend systeem, ontstond ook de discussie over geschiktheid versus schadelijkheid van films. Dat laatste begrip wordt namelijk gehanteerd door de nieuwe keuringsinstantie, de Kijkwijzer, die niet alleen bioscoopfilms, maar ook video's, dvd's, televisieprogramma's en computerspellen keurt. Weet waarnaar ze kijken, dicteert het vingertje. In de nieuwste versies goochelt de Kijkwijzer (verzorgd door het NICAM, het Nederlands Instituut voor de Classificatie van Audiovisuele Media, een zelfregulerende brancheorganisatie) afwisselend met termen als ‘schadelijk’ en ‘niet geschikt’, dat echter allerminst de restrictieve aard van de keuring neutraliseert.

Niet alleen wordt kinderen geleerd op een bepaalde manier naar films te kijken. Vervolgens bepalen externe opvoedende instanties ook nog waarnaar ze mogen kijken.

De discussie over de invloed die film- en televisiebeelden op kinderen zouden kunnen hebben, wordt niet geheel onterecht gevoerd naar aanleiding van een aantal door de media opgepikte voorbeelden van geweld onder jongeren waarbij filmvoorbeelden een rol te lijken hebben gespeeld. Hoewel het de laatste tijd onder wetenschappers favoriet lijkt om te concluderen dat geweld op het scherm tot agressief gedrag bij kinderen leidt, blijkt bij nadere beschouwing dat deze relatie niet causaal van aard is. Hooguit is er sprake van een correlatie.

Enthousiasmerende leraar Een en ander wil overigens niet zeggen dat de inspanningen op het gebied van filmeducatie en -keuring een verloren zaak zijn. Ze zijn echter te waardevol om aan de waan van de politieke dag of ideologisch gekleurde blikken over te laten. Wie zegt dat bewegende beelden illusoir van aard zijn, dat films het vermogen hebben kijkers te betoveren en te begoochelen en dat ze voor de toeschouwer nieuwe werelden openen, kan daarmee zowel iets positiefs als iets negatiefs bedoelen.

Misschien is het beter om te kijken naar wat er nou voor film zo specifiek is aan deze uitspraak en die, bijvoorbeeld, centraal te stellen bij het praten over kind en film.

Zonder hopeloos nostalgisch te willen klinken in het memoreren van die ene enthousiasmerende leraar van de middelbare school, is **filmeducatie waarschijnlijk**

Niet alleen wordt kinderen geleerd op een bepaalde manier naar films te kijken. Vervolgens bepalen externe opvoedende instanties ook nog waarnaar ze mogen kijken

Filmeducatie is waarschijnlijk meer gebaat bij een geschiedenisleraar die zijn leerlingen Pantserkruiser Potjomkin laat zien

meer gebaat bij een geschiedenisleraar die zijn leerlingen Pantserkruiser Potjomkin laat zien (zoals de mijne) of die Duitse leraar die de video's (en inmiddels dvd's) van **Berlin Alexanderplatz** mee het klaslokaal in neemt.

Het klinkt wat cynisch uit de mond van een filmcriticus, die graag zegt dat het haar geheime missie is om zo veel mogelijk mensen aan te sporen naar zo veel mogelijk films te gaan. Iemand die graag les geeft over film bovendien, aan volwassenen, filmstudenten en scholieren van middelbaar en lager onderwijs. Als een klas van zeven-, acht- en negenjarigen en groupe aan het kuchen slaat omdat de hoofdrolspeler uit Kruimeltje hen zojuist in een op video vertoonde **making of** heeft verteld dat hij moest spelen dat hij flink moest hoesten bij het ontsnappen aan een brand, dan hebben ze in één keer meer geleerd over schijn en wezen van de filmkunst, dan in duizend directieve lessen.

Het zou mooi zijn als de structuur van het onderwijs in Nederland ruimte zou overlaten om dat soort wonderdjes mogelijk te maken.

Dana Linssen is vaste filmmedewerker van NRC Handelsblad en hoofdredacteur van de Filmkrant.

Foto Sanne Peper

